

A. Smit

De Kuifmees, een schaarse nestkastbewoner

Onze wat meer intensieve bemoeienissen met nestkasten dateren van zo'n 15 jaar geleden. In die jaren legden we al heel wat kilometertjes af langs ongebaande wegen. Soms, moesten we bekennen, voelden we het als een verplichting. Dat was zo, als we eigenlijk wat meer aandacht wilden schenken aan de vógel in zo'n nestkast. We kregen wel eens de idee dat de vogels 'dingen' werden, onder te brengen in tabellen die iets moesten bewijzen. Af en toe hielpen geluk en toeval ons echter een beetje en kregen we wat meer informatie van andere aard over een bepaalde soort. Dat was ook het geval met de Kuifmees die in al die jaren maar een erg schaars gebruik bleef maken van de aangeboden houten woningen. Broedgevallen in natuurlijker broedholten troffen we heel wat meer aan en op het verloop van dié broedsels komen we later terug.

Onze pogingen, de Kuifmees over te halen een nestkast te betrekken, faalden in het algemeen. In zestien seizoenen troffen we slechts zes keer Kuifmezen als bewoners van de houten woninkjes aan en we kunnen u verzekeren dat er in die tijd duizenden kasten door ons werden bekeken.

Adviseurs hier en daar raadden ons aan, de aangeboden broedgelegenheden aantrekkelijker voor Kuifmezen te maken. Deze maatregelen zouden dan kunnen bestaan uit:
a. het lager hangen van de nestkasten

Het lijkt merkwaardig dat Kuifmezen, die veelal in de boomkruinen foerageren, tóch een voorkeur hebben voor lage broedplaatsen. De soort is echter gebonden aan naaldbossen; zij broedt in holten maar naaldbomen hebben haast nooit gaten. Misschien daardoor is de soort aangewezen op ingerotte boomstompen (van afgebroken bomen), holten, tussen boomwortels, gaten in vermolmdes hekkepalen e.d.

Wij hingen dus de kasten op naar óns leek favoriete Kuifmeesplaatsen, tot 20 cm boven de grond. We kregen er, uitsluitend en sporadisch, Koolmezen in!

b. de kasten ongeveer te laten

De ruwhouten nestkasten zouden aldus het meest gelijken op natuurlijke broedholten. Ze overleefden echter nauwelijks de 'hollandse' zomers en werden bovendien van binnen te vochtig, zodat ze van bewoning verstoken bleven.

c. de broedruimten en invliegopening kleiner maken

In natuurlijke broedholten gebruiken Kuifmezen onwaarschijnlijk kleine invliegopeningen. De vogeltjes zijn niet groot, maar je krijgt toch het idee dat ze zich naar binnen moeten wringen.

Onze kleine kasten waren echter evenmin een succes, ook niet voor de soorten die er wél introkken. Voor die andere soorten werd het zelfs een gevaarlijke zaak daarin te gaan broeden. Er werd namelijk vrijwel net zoveel nestmateriaal ingebracht als in grotere kasten. Daardoor kwam de bovenkant van het nest nèt onder de invliegopening te liggen en speelde het familieleven in de kast zich als het ware voor het open raam af. De inhoud van het nest, soms inclusief de broedende vogel, kwamen zodoende binnen poot- en bereik van predatoren.

d. de nestkasten vullen met zaagsel

Kuifmezen kunnen zelf hun nestholte maken, mits het hout door b.v. rotting molm-achtig is geworden. Vogels gaan dikwijls te werk volgens een vast patroon. Men zou kunnen stellen dat het maken van een nestholte in een handelingsreeks thuishoort en daardoor een onmisbaar element vormt, een onderdeel van de vrijage en de balts. Kuifmezen kwamen er dus weer niet in; de kasten die wij met zaagsel vulden werden door Pimpelmezen en Zwarte mezen in bezit genomen. De arme beesten sjouwden er eerst korreltje voor korreltje het zaagsel uit! Het moet hun broedaanvangsdatum nadelig hebben beïnvloed.

Het was jammer dat we de Kuifmezen niet konden overhalen, hun intrek in ons nestkastendorp te nemen. We hadden al vele malen broedsels in natuurlijke nestholten zien mislukken. Dat bereikte in 1974 zelfs een triest rekord. Op een brandgang middenin een Grovedenne-bos, naar Veluwe traditie afgezet met berken, troffen we over een lengte van nauwelijks 100 meter drie Kuifmezenparen met huwelijksplannen. Enkele berken in die strook waren door de twee berucht geworden stormen ontkopt, dieren en fungi hadden voor verdere afbraak gezorgd, kortom de mogelijkheden waren geschapen om er Kuifmeesbroedsels in op te bergen.

Het gebeurde dan ook. Als we even tijd hadden, namen we poolshoogte langs de brandgang. De molmhoopjes vóór de berkestammetjesresten groeiden met de dag en op een gegeven moment zagen we aan de vlieggaten haartjes en plujsjes hangen: gemorste wieg-bekleding. We kregen géén kans *in* het interieur te kijken. De nesten lagen te diep en de vlieggaatdiameter was te klein. Bij onze volgende bezoeken hoorden we alleen het 'tsirrr, tsirrr' van het rondscharrelende Kuifmeesmannetjes dat zijn eega te broeden wist.

Opeens was het afgelopen! In één keer waren alle nesten verstoord: uitgehaald. Precies op de plaats, waar zich binnenin het nest bevond, was aan de buitenkant een gat gemaakt. Nest, eierstuif en in één geval bloed (van de jongen?) hingen als stille getuigen uit het onderste (nieuwe) gat. De bescherming bleek alleen maar visueel te zijn geweest! De Kuifmezen hadden zo driftig molm uit de gekozen nestholte gehaald, dat alleen de berkeschors maar was blijven staan. De afscheiding tussen nestholte en buitenwereld was in feite slechts van een krantdikte en een lichte vingerdruk zou al voldoende geweest zijn om de buitenwand in te drukken.

Opvallend waren twee dingen: het feit dat de overvallen klaarblijkelijk tegelijk hadden plaats gevonden én de overeenkomst tussen de gevolgde werkwijze. Vermoedelijk was één en dezelfde predator bezig geweest. Een Vlaamse gaai? Daar wees eigenlijk de aard van de beschadiging niet op. Je zou eerder hebben verwacht dat vanuit de nestingang getracht zou worden het broedsel te bereiken, wat door de gammele toestand van de berken kinderspel moest zijn geweest. Een Specht misschien, die luisterend aan de buitenkant op zoek naar andere prooi beweging had gehoord?

We kunnen u helaas geen ooggetuigeverslag geven. Wellicht is er onder de lezers iemand die getuige was in een soortgelijk geval? Het gaf óns aanleiding, een ander nesthol, maar nu van een Matkop, te beschermen door er met ijzerdraad een lap zeildoek omheen te binden.

Kuifmezen hebben in het algemeen één broedsel per jaar. Ook hun gebondenheid aan naaldhout maakt dat ze althans in ons land een kwetsbare soort zijn. Het zou, geloof ik, meer waarde hebben hun voortbestaan te bevorderen door het verstevigen en beschermen van hun oorspronkelijke bouwsels dan te trachten hen binnen de veiligheid van een nestkastdorp te krijgen.

Foto's van de auteur

Adres v. d. schijver: A. Smit,

Tentoonstelling 'Uit Brabants dierenleven' te Tilburg

Tot 15 april a.s. kunt u deze tentoonstelling dagelijks (ook zondags) van 14.00-18.00 uur gaan zien in het Natuurhistorisch Museum, Achter de Stadsschouwburg, Tilburg. Na afspraak (tel. 0 13 - 42 32 28) bovendien van 9.00-12.00 uur. Toegangsprijs 50 cts., kinderen t/m 12 jaar 35 cts., scholiergroepen e.d. 20 cts. p.p. Rondleidingen en groepsbezoek uitsluitend na afspraak.